

Arap Dili Gramerinde Tahzîr Üslubunun Lafız ve İ'râb Problemi

Cumali BAYLU

Dr. Eğitim Görevlisi, Diyanet Akademisi, Kocaeli Dini Yüksek İhtisas Merkezi

Dr. Education Personnel, Diyanah Academy, Center of High Specialization in

Religious Studies Kocaeli

Kocaeli, Turkey

cumalibaylu@gmail.com

orcid.org/ 0000-0001-6454-2173

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi /Research Article

Geliş Tarihi / Received: 15 Şubat / February 2023

Kabul Tarihi / Accepted: 16 Mayıs / May 2023

Yayın Tarihi / Published: 30 Haziran / June 2023

Yayın Sezonu / Pub. Date Season: Haziran / June

Sayı/ Issue: 20 Sayfa /Page: 344-372

Atıf / Cite as: Baylu, Cumali. "Arap Dili Gramerinde Tahzîr Üslubunun Lafız ve İ'râb Problemi [The Word and Irab Problem in The tahzîr Style in Arabic Grammar]". *Amasya İlahiyat Dergisi-Amasya Theology Journal* 20 (June 2023): 344-372

<https://doi.org/10.18498/amailad.1251478>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Amasya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Amasya University, Faculty of Theology, Amasya, 05100 Turkey. All rights reserved.

<https://dergipark.org.tr/amailad>.

The Word and Irab Problem in the Tahzîr Style in Arabic Grammar

Abstract

This article is about the debates toward the structure and i'râb of the tahzîr style that emerges with the use of certain words to warn the addressee against a dangerous thing or situation. Although the subject of tahzîr has been included in many syntax books from the first period to the present day, there is no consensus on matter which words can be used as tahzîr and the position of these words in the sentence because of either their words are semâî or their effective cause are ruled out. Since this style is widely used in both classical religious texts and modern texts, it has been considered that it would be beneficial to do an independent research on the subject. For this purpose, in this study, the tahzîr words quoted in the syntax texts were determined and the discussions on the use and i'râb of these words were addressed. In particular, the opinions and evidences of syntax scholars about the i'râb of the words in the tahzîr style and the words that are unwarrantable have been examined. In this way, all the tahzîr words that are scattered in the syntax works have been determined, the provisions regarding the use of the determined words have been defined, and finally, the i'râb status of these words has been revealed. The word tahzîr/تحذير means "to frighten", "to warn" and "to forbid" in the dictionary, as a syntax concept, it is defined as "appointing the noun with a displaced verb which expressing avoidance and warning". Although there are some tahzîr words that do not have all the elements together, there are five elements in the tahzîr style as the muhazzir, the muhazzer, the muhazzerun minh, the verb tahzîr, and the letter tahzîr. For example, in the sentence "إِيَّاكَ وَتَجْرَى الْهُوَى/Protect yourself from the air currents", the muhazzir is the speaker, the muhazzer is the word إِيَّاكَ, and therefore the addressee, the muhazzerun minh is the word تَجْرَى الْهُوَى, the tahzîr verb is the secluded word أَحَذَّرُ and the letter tahzîr is the letter و. There are two issues in the tahzîr style that are controversial among the scholars of syntax. The first of these is the structural forms of tahzîr style and the other is the i'râb of the words in tahzîr style. Scholars of syntax have compiled the words of tahzîr used by Arabs and tried to explain the i'râb dimension of these words in their works of syntax. Discussions on the structural forms of the tahzîr style were not independent of the i'râb issue. Because whether the use of these words is permissible or not is directly related to the i'râb connection between the words in the tahzîr style. Accordingly, while the scholars of syntax considered as permissible to use tahzîr words in which they established an i'râb connection between their words, they did not consider as permissible to use some tahzîr words

in which this connection does not exist. For example, the phrases such as "إياك والأسد" / Stay away from the lion!", "إياك من التواني" / Stay away from the laziness!", "إياك أن تقرب" / Avoid approaching the fire!", "رأسك من السيف" / Keep your head away from the sword!", "الأسد الأسد" / Lion! Lion!" were deemed as permissible with the consensus of the scholars of syntax. However, some phrases such as "إياك الأسد" / Stay away from the lion!", "إياك الشر" / Beware of evil" and "انفسك الشر" / Stay away from evil!" are not permissible because they do not have i'rab connections, and they are contrary to some rules of syntax, or are not in accordance with the logic of tahzîr. Another issue that scholars of syntax have discussed in the tahzîr style has been the i'rab status of words. While there has been almost consensus that the position of muhazzer in the sentence, which expresses the person who has been avoidance, is mef'ûl bih in the tahzîr style, different opinions have emerged about the position of muhazzer minh in the sentence. The reason why muhazzer is mef'ûl bih is the act of tahzîr, which is appreciated. Because these verbs are transitive verbs, the noun that follows them must be mef'ûlun bih. The i'rab status of the word that comes as muhazzer minh was addressed depends on the context. Here, the status of the letter tahzîr is especially important. Because the nature of the letter و, which is used as the letter tahzîr, also directly affect the i'rab status of the muhazzer minh. Some syntax scholars, such as al-Sibawayhî, are of the opinion that muhazzerun minhin is mef'ûl al-meah, since they accept this letter as و in the meaning of مع. However, according to those who argue that this letter is the letter of attribution, the i'rab of muhazzerun minhin and the i'rab of muhazzer are the same.

Keywords: Arabic Grammar, Nahiv, Amil, Tahzîr, Irab.

Arap Dili Gramerinde Tahzîr Üslubunun Lafız ve İ'rab Problemi

Öz

Bu makale, muhatabı tehlikeli bir şeye veya bir duruma karşı uyarmak için belli lafızlarının kullanılmasıyla ortaya çıkan tahzîr üslubunun yapısı ve i'rabına dair tartışmalar hakkındadır. Tahzîr konusu ilk dönemden günümüze kadar pek çok nahiv eserinde yer almış olmasına rağmen gerek lafızlarının semâî olması gerekse âmilinin hafzedilmesi sebebiyle hangi lafızların tahzîr olarak kullanılabileceği ve bu lafızların cümledeki konumları hususunda fikir birliği oluşmamıştır. Bu üslubun gerek klasik dini metinlerde gerekse modern metinlerde çokça kullanılması sebebiyle, konu hakkında bağımsız bir çalışma yapmanın yararlı olacağı müla-

haza edilmiştir. Bu amaçla bu çalışmada, nahiv eserlerinde aktarılan tahzîr lafızları tespit edilerek bu lafızların kullanımına ve i'râbına dair tartışmalar ele alınmıştır. Özellikle tahzîr üslubundaki lafızların i'râbına ve caiz görülme-yen lafızlara dair nahiv âlimlerinin görüşleri ve delilleri incelenmiştir. Bu şekilde nahiv eserlerinde dağınık halde bulunan bütün tahzîr lafızları tespit edilmiş, tespit edilen lafızların kullanımına dair hükümler belirlenmiş ve son olarak bu lafızların i'râb durumları ortaya koyulmuştur. Sözlükte “Korkutmak”, “uyarmak” ve “sakındırmak” gibi anlamlara gelen tahzîr/تحذير kelimesi bir nahiv kavramı olarak, “Sakındırma ve uyarma ifade eden mahzûf bir fiille ismin nasb edilmesi” şeklinde tanımlanmıştır. Bütün unsurlarının bir arada bulunmadığı bazı tahzîr lafızları olmakla birlikte tahzîr üslubunda, muhazzir, muhazzer, muhazzerun minh, tahzîr fiili ve tahzîr harfi olmak üzere beş unsur yer almaktadır. Örneğin “إِيَّاكَ وَتَجْرَى / Kendini hava akımından koru” cümlesinde muhazzir konuşan kişi, muhazzer إِيَّاكَ lafzı ve dolayısıyla muhatap, muhazzerun minh تَجْرَى lafzı, tahzîr fiili mahzûf أَحَذَّرُ lafzı ve tahzîr harfi و harfidir. Tahzîr üslubunda nahiv alimleri arasında tartışmalı olan iki husus bulunmaktadır. Bunlardan birincisi tahzîr üslubunun yapısal formları diğeri ise tahzîr üslubundaki lafızların i'râbıdır. Nahiv alimleri Arapların kullandığı tahzîr lafızlarını derlemiş ve nahiv eserlerinde bu lafızların i'râb boyutunu izah etmeye gayret etmiştir. Tahzîr üslubunun yapısal formları hakkındaki tartışmalar i'râb konusundan bağımsız olarak ele alınmamıştır. Zira bu lafızların kullanımının caiz olup olmaması, söz konusu tahzîr üslubunda bulunan kelimeler arasındaki i'râb bağlantısıyla doğrudan ilintilidir. Buna göre nahiv alimleri, kelimeleri arasında i'râb bağlantısı kurdukları tahzîr lafızlarının kullanımını caiz görürken, bu bağlantının var olmadığı bazı tahzîr lafızlarının kullanımını caiz görmemiştir. Örneğin “إِيَّاكَ وَالْأَسَدَ / Aslan'dan uzak dur!”, “إِيَّاكَ مِنْ رَأْسِكَ مِنْ / Ateşe yaklaşımdan kaçın!”, “إِيَّاكَ مِنَ النَّارِ / Tembellikten uzak dur!”, “إِيَّاكَ مِنَ السَّيْفِ / Başını kılıçtan uzak tut!”, “إِيَّاكَ مِنَ الْوَالِدِ / Aslan! Aslan!” gibi tahzîr lafızları nahiv alimlerinin ittifakıyla caiz görülmüştür. Ancak “إِيَّاكَ مِنَ الْوَالِدِ / Aslandan uzak dur!”, “إِيَّاكَ مِنَ الْوَالِدِ / Kötülükten sakınsın” ve “إِيَّاكَ مِنَ الْوَالِدِ / Kötülükten uzak dur!” gibi bazı lafızlar, i'râb bağlantılarının oluşmaması, bazı nahiv kurallarına aykırı olması veya tahzîrin mantığına uygun olmaması sebebiyle caiz görülmemiştir. Nahiv alimlerinin tahzîr üslubunda tartıştığı bir diğeri konu lafızlarının i'râb durumları olmuştur. Tahzîr üslubunda sakındırılan kişiyi ifade eden muhazzerin cümle içerisindeki konumunun mef'ûlün bih olduğuna dair neredeyse icma oluşmuşken, muhazzer minhin cümle içerisindeki konumu hakkında farklı görüşler oluşmuştur. Muhazzerin mef'ûlün bih olmasının sebebi takdir edilen tahzîr fiilidir. Zira takdir

edilen fiiller müteaddi fiiller olduğu için sonrasında gelen mansûb ismin mef'ûlün bih olması gerekmektedir. Muhazzer minh olarak gelen lafzın i'râb durumu ise bulunduğu bağlama göre ele alınmıştır. Burada özellikle tahzîr harfinin durumu önem arz etmektedir. Zira tahzîr harfi olarak kullanılan , harfinin mahiyeti aynı zamanda muhazzer minh'in i'râb durumunu da doğrudan etkilemektedir. Sîbeveyhî gibi bazı nahiv alimleri bu harfi ع manasındaki , olarak kabul ettikleri için muhazzerun minh'in mef'ûlün meah olduğu görüşündedir. Ancak bu harfin atf harfi olduğunu savunanlara göre muhazzerun minh'in i'râbı ile muhazzerin i'râbı aynıdır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili, Nahiv, Âmil, Tahzîr, I'râb.

Giriş

Arap dilinde sözü kısa ve öz bir şekilde söylemeye önem verilmiş ve bu durum dilde îcâz olgusunu ortaya çıkarmıştır. Arap dilinde îcâz: Söylenilmek istenen şeyin kısa ve öz lafızlar kullanılarak ifade edilmesi veya cümlenin öğelerinden bazılarının hafzedilmesi şeklinde gerçekleşir. Özellikle konuşma esnasında; vaktin darlığı, sözün uzatılmak istenmemesi ve başkalarından önce söylenmek istenmesi gibi sebeplerle cümlenin bazı öğeleri hafzedilir.¹ Bu durumun yaygınlaşması dilde bazı farklı üslupların oluşması sonucunu beraberinde getirmiştir. Bu çalışmanın konusu olan tahzîr üslubu da bu şekilde oluşan ifade biçimlerindedir. Muhatapı, tehlikeli görünen ve sakınması istenilen bir şeye karşı uyararak için kullanılan tahzîr lafzı, klasik gramer eserlerinde âmili hafzedilen mef'ûllerden biri olarak zikredilir.²

Gerek âmilin hafzedilmesi gerekse yapısal formuna dair farklı lafızların rivayet edilmiş olması, tahzîr üslubunun lafızlarına ve bu lafızların irabına yönelik farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu görüş ayrılıklarının bir sonucu olarak, bazı tahzîr lafızları bütün gramer âlimleri tarafından kabul edilirken bazı lafızlar kabul edilmemiştir. Yapısında ittifak edilen tahzîr lafızlarının ise amel ve i'râbları hususunda ihtilaf edilmiştir. Bu ihtilafları, günümüze ulaşan ilk nahiv eseri olan Sîbe-

¹ Ali Cârîm - Mustafa Emin, *el-Belâgatü'l-vâdîha* (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2012).

² Ebû Amr İbn Hâcib, *el-Kâfiye fi ilmi'n-nahiv* (Kahire: Mektebetü'l-âdâb, 2010), 22.

veyhî'nin (öl. 180/796) *el-Kitâb* isimli eserinden itibaren pek çok nahiv eserinde görmek mümkündür.³ Örneğin Sîbeveyhî "إياك الأسد/Aslandan uzak dur!" şeklinde bir tahzîr kullanımını caiz görmezken İbn Mâlik (öl. 672/1274) bunun caiz olduğunu savunur.⁴ Modern dönemde yazılan nahiv eserlerinde dahi tahzîr'in lafzına ve i'râbına yönelik görüş ayrılıkları bulunmaktadır.⁵

Bu çalışmada öncelikle tahzîrin kavramsal çerçevesi izah edilmiş ve tahzîr üslubundaki unsurlar tespit edilmiştir. Sonrasında tahzîrle ilgili rivayet edilen bütün lafızlar bölümlere ayrılarak ele alınmış ve cevazında ihtilaf edilen lafızlarla ilgili nahiv âlimlerinin görüşlerine değinilmiştir. Tahzîrin i'râb probleminin incelendiği son bölümde ise tahzîr üslubunda geçen muhazzer ve muhazzer minh lafızlarının i'râbına ve cümle içerisindeki konumuna dair görüşler ele alınmıştır.

Ülkemizde Arap dili ve belâgatı alanında yapılan akademik çalışmalarda tahzîr konusuna yeterince yer verilmemiştir. Görüldüğü kadarıyla ülkemizde tahzîr konusunda yapılan iki akademik çalışma bulunmaktadır. Bunlardan birisi Habîp Uz tarafından yazılan, "Arap Şiirinde Tahzîr ve İğranın Üslup Bakımından İncelenmesi" isimli yüksek lisans tezidir. Bu tezde, tahzîr ve iğrâ üsluplarının şiirdeki kullanımları incelenmiştir. Bir diğeri ise Doç. Dr. Murat Sula tarafından yazılan "Abdülbâki Ârif Efendi ve "İmraan ve Nefsehû" Adlı Eseri" isimli makaledir. Bu makale Osmanlı döneminde yaşamış Abdülbâki Ârif Efendi'nin hayatı ve tahzîr konusuna dair yazdığı "İmraan ve Nefsehû" isimli eseri hakkındadır. Konu hakkındaki çalışmaların sayısı ve mevcut çalışmaların sınırları göz önünde bulundurulduğunda bu çalışmanın Arap dili gramer çalışmalarına katkı sunacağı umulmaktadır.

1. Tahzîr'in Kavramsal Çerçevesi

³ Ebû Amr b. Osman Sîbeveyhî, *el-Kitâb* (Kahire: Mektebetü'l-hancî, 1988), 1/343.

⁴ Muhammed b. Ali Sabbân, *Hâşiyetu's-sabbân* (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1997), 3/380.

⁵ Mustafa Galâyînî, *Câmi'u'd-durûsi'l-Arabiyye* (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2010), 493; Fâdıl Salih Semerrâî, *Meâni'n-Nahv* (Amman: Daru'l-Fikr, 2000), 2/102.

1.1. Sözlük Anlamı ve İştikakı

Tahzîr kelimesi Arapça tef'îl/تفعيل babından masdar olup sülâsî mücerred beşinci baptan يَحَذِّرُ - حَذَرَ fiilinden türetilmiştir.⁶ Bu fiil sözlükte: “Çekinmek, korkmak, uyanık olmak, tedbirli olmak ve sakınmak” anlamlarına gelmektedir.⁷ Bu anlamlara dair kullanım örneklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

a- Çekinme ve korkma anlamında kullanımı:

"يَحَذِّرُ الْمُنَافِقُونَ أَنْ تَنْزَلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ قُلِ اسْتَخِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ مُخْرِجُ مَا تَحَذِّرُونَ"

“Münafıklar, kendileri hakkında kalplerindeki ortaya çıkaracak bir sûrenin indirilmesinden korkuyorlar. De ki: “Alay edin bakalım! Allah mutlaka o çekindiğiniz/korktuğunuz şeyi ortaya çıkaracaktır.”⁸

Görüldüğü üzere bu ayette geçen يَحَذِّرُونَ fiili, korkmak/çekinmek anlamındadır.

Arapçada bu kökten isim fiil olarak türetilen حَذَارٍ kelimesi de “korkmak” anlamında (kork!) kullanılmaktadır. Şâir Ru'be b. Abdillâh el-Accâc (öl. 145/762) şu şiirinde حَذَارٍ kelimesini iki defa bu manada kullanmıştır:

حَذَارٍ مِنْ أَرْمَاجِنَا حَذَارٍ - كَالْحَوْتِ لَمَّا عَسَّ فِي الْأَهَارِ

“Kork, kork bizim mızraklarımızdan – Ki onlar balina gibidir, nehirlere dalaran”⁹

Sîbeveyhî'nin *el-Kitâb* isimli eserinde bu fiilin geçişli olmasına dair görüşü desteklemek için aktardığı şiirde, حَذَرَ kelimesi bu anlama gelmektedir:

حَذِرُ أُمُورًا لَا تُخَافُ وَأَمِنْ * مَا لَيْسَ مُنْجِيَهُ مِنَ الْأَقْدَارِ

“Korkulmaması gereken şeylerden korkar – Kaderden kendisini kurtarmayacak şeylere bel bağlar”¹⁰

b- Uyanık ve tedbirli olma anlamında kullanımı:

⁶ Ahmed Muhtar Ömer, *Mu'cemu'l-lugati'l-Arabiyyeti'l-mu'âsira* (Kahire: Dâru âlemi'l-kütüb, 2008), 1/461.

⁷ Ebü'l-Fazl İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sader, 1994), 4/75.

⁸ Tevbe 9/64.

⁹ Ahmed b. Zekeriyya İbn Fâris, *Mu'cemu mekâyîsi'l-luğa* (Şam: Dâru'l-fikr, 1979), 2/38.

¹⁰ Ebû Amr b. Osman Sîbeveyhî, *el-Kitâb* (Kahire: Mektebetü'l hancî, 1988), 1/113.

يَحذِرُ fiilinin ism-i fâil kalıbı (حَاذِرٌ) “uyanık/müteyakkız” anlamına gelmektedir. Bu kelime “وَإِنَّا لَجَمِيعٌ حَاذِرُونَ” / *Ama biz uyanık bir topluluğuz*¹¹ ayetinde bu manada kullanılmıştır. Ayrıca Arapçada, işini bilen uyanık kim-seler için رَجُلٌ حَاذِرٌ ifadesi kullanılmaktadır.

c- Sakınma anlamında kullanımı:

Bu fiilin emr-i hâzır kipi olan اِحْذِرْ fiili şu ayette sakınmak anlamın-dadır:

"وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ"

"Bilin ki Allah içinizde olanları bilmektedir. Öyleyse O'ndan sakının."¹²

Yukarıda aktarılan örneklerde tahzîr/تحذير kelimesinin türetildiği kök fiilin anlamlarına işaret edilmiştir. Görüldüğü üzere bu kök fiil hem ge-çişli/müteaddî hem de geçişsiz/lâzimî olarak kullanılmaktadır. Tahzîr/تحذير kelimesi bu kök fiilden tef'îl babına nakledilerek elde edilmiştir. Geçişsiz olan fiiller bu baba nakledildiğinde geçişli hale gelirken, zaten geçişli olan fiiller bu baba nakledildiğinde ettirgen anlam ortaya çıkar. Buna göre tahzîr/تحذير kelimesinin sözlük anlamının “Korkutmak, uyarmak ve sakın-dırmak” olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin “وَيَحْذِرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ” / *Allah, kendisine karşı (gelmekten) sizi sakındırıyor* ayetinde bu kelime “sakındır-mak/uyarmak” anlamında kullanılmıştır. Tahzîr kelimesinin bu anlamı, ileride de ela alınacağı üzere muhazzer ve muhazzer minhin i'râbını da etkilemektedir.

Tahzîr üslubunda tahzîr/تحذير kelimesinin zikredilmemesine rağmen bu üsluba tahzîr adının verilmesinin sebebi, bu üslubun genellikle kişiyi bir şeyden sakındırma amacıyla kullanılması ve takdir edilen âmilin حذر kökten bir fiil veya anlamca yakın bir fiil olmasıdır.

1.2. Tanımı

Halil b. Ahmed'e nisbet edilen *Kitabu'l-Cümel*¹³ ve öğrencisi Sîbe-veyhî'ye ait *el-Kitab* isimli eserlerde, tahzîr konusu işlenmesine rağmen tahzîrin net bir tanımı yapılmış değildir. Sîbeveyhî tahzîr konusunu işle-diği yerde tahzîre dair herhangi bir tanım yapmamış; doğrudan konuyu ele alarak âmiline dair birtakım takdirlerde bulunmuş ve hazfedilmesinin

¹¹ Suarâ 26/56.

¹² Bakara 2/235.

¹³ Bu kitap, Fahreddin Kabave tarafından üç nüshaya dayanılarak tahkik ve neşredilmiş-tir. Ancak kitabın Halil b. Ahmed'e ait olan *Kitâbu'l-Cümel* olması hususunda şüpheler bulunmaktadır.

gerekçesini izah etmiştir.¹⁴ “Emir ve Nehiyde Fiilin Hazfedilmesi” başlığı altında da tahzîr konusuna temas etmiş ve emirde fiilin hazfedilmesine örnek verdikten sonra nehiyde fiilin hazfedilmesinin tahzîr üslubunda gerçekleştiğini ifade etmek için “وأما النهي فإنه التحذير” ifadesini kullanmıştır.¹⁵ Bu bir tanım ifadesi olmayıp nehiy ifade eden fiilin tahzîr üslubunda hazfedilebileceğine yönelik söylenmiş bir sözdür. Dolayısıyla bu ifadeden Sîbeveyhî’nin tahzîri nehiy olarak tanımladığı sonucunu çıkarmak doğru olmaz. Zira Sîbeveyhî tahzîr için verdiği örneklerin çoğunda âmili takdir ederken nehiy fiilinden çok emir fiili kullanmıştır. Ayrıca bu ifadenin tahzîr’in tanımı olması için “وأما التحذير فإنه النهي” şeklinde olması gerekirdi.

Kûfe dil ekolünün önde gelen âlimlerinden olan Ferrâ (öl. 207/822) *Meâni’l-Kur’ân* isimli eserinde Şems Sûresi’nin on üçüncü ayetinde geçen “ناقة” kelimesinin irabını açıklarken tahzîr ifadesini açıkça kullanmasına rağmen tahzîre yönelik bir tanım yapmamıştır.¹⁶

Sonraki dönemlerde gelen nahiv âlimleri, tahzîr üslubunun tanımında iki farklı tanımdan birini tercih etmişlerdir. Bu tanımlardan en çok tercih edileni şu şekildedir: “التحذير تنبيه المخاطب على أمر مكروه ليحذره”/Tahzîr; muhatapı, istenmeyen bir tehlikeye karşı sakınması için uyarılmaktır.¹⁷ Gerek klasik gerekse modern dönemde yazılmış nahiv eserlerinin çoğunda aynı şekilde tekrar edilen bu tanımda tahzîrin işlevinin ve kullanım amacının esas alındığı görülmektedir. Buna göre tahzîr üslubu dışında kalan ancak bu işleve sahip olan cümleler de tahzîrin tanımına girmektedir. Bu da tanımlarda istenmeyen bir durumdur.

Tahzîr için tercih edilen ikinci tanım şöyledir: “التحذير وهو معمول بتقدير اتق التحذير”/Tahzîr; sonrasındaki şeyden sakındırmak için mukadder/mahzûf “sakın/korun” fiilinin amel ettiği bir isimdir.¹⁸ İbn Hâcib’in *el-Kâfiye* isimli eserinde aktardığı bu tanımda tahzîrin kullanım amacı ve âmili esas alınmıştır. Burada geçen tahzîr kelimesiyle tahzîr üslubunun değil, tahzîr üslubunda zikredilen mansûb kelimenin kastedildiği açıktır.

¹⁴ Sîbeveyhî, *el-Kitâb*, 1/273.

¹⁵ Sîbeveyhî, *el-Kitâb*, 1/253.

¹⁶ Yahya b. Ziyad Ferrâ, *Meâni’l-Kur’ân* (Kahire: Daru’l-Mısriyye, 1972), 3/274.

¹⁷ Muhammed b. Mustafa el-Hudarî, *Hâşiye ‘alâ Şerhi İbn Akîl* (Beyrut: Dâru’l-fikr, 1991), 2/678.

¹⁸ Ebû Amr İbn Hâcib, *Kâfiye*, 22.

Buna rağmen kanaatimizce tahzîr üslubunu ifade etmede bu tanım yukarıda aktarılandan daha doğrudur. Zira burada tahzîr üslubunda olması zorunlu kabul edilen iki unsur da açıkça ifade edilmiştir. Bunlar âmilin hazfedilmesi ve sakındırma amacının bulunmasıdır. Bu tarifte eleştirilebilecek tek husus, tahzîrin irabına yönelik açık bir ifade olmamasıdır. Ancak kanaatimizce bu eleştiri haklı bir eleştiri olmayacaktır. Zira tanımda tahzîrin irabına da işaret edilmiştir. Çünkü tahzîrin, اتق fiilinin mamulü olduğu söylenmiştir. Bu fiil geçişli bir fiil olduğu için fâil ve mef'ûlün bih alır. Failinin vucûben müstetir zamir olduğu düşünüldüğünde, tahzîr olarak zikredilen ma'mûl mefulün bih olmaktadır ki bu da tahzîr'in mansûb olduğuna işarettir.

Modern dönemde yazılmış bazı eserlerde klasik kaynaklardaki bu iki tercih birleştirilmiş ve tahzîr için şöyle bir tanım getirilmiştir: " التحذير: هو / نصب الاسم بفعل محذوف يفيد التنبيه والتحذير / Tahzîr, sakındırma ve uyarma ifade eden mahzûf bir fiille ismin nasb edilmesidir."¹⁹ Burada sakındırma manası, âmilin hazfedilmesi ve tahzîr'in i'râb yönü ifade edilmekle birlikte tanımlanan şey tahzîr üslubundaki mansûb kelime değil, üslubun bizzat kendisi olmuştur. Bu sebeple tahzîr üslubunu tam anlamıyla ifade eden tanımın bu olduğu söylenebilir.

2. Tahzîr Üslubunda Yer Alan Unsurlar

Tahzîr üslubunda yer alan unsurlar/rükünler, tahzîr'in yapısal formuna göre değişkenlik gösterse de bütün yapısal formlar dikkate alındığında tahzîr üslubunda (mez-kûr veya mahzûf) beş unsurun yer aldığı görülmektedir:

Muhazzir/مُحَذِّرٌ: Tahzîr üslubunu kullanarak muhatabı bir duruma karşı uyaran kişiye muhazzir denir. Tahzîrin bütün formlarında, muhazzir konuşan kişinin kendisidir.²⁰ Ancak tahzîr üslubunda âmille birlikte muhazzir de hazfedilir. Çünkü muhazzir aynı zamanda âmilin fâili olmaktadır. Bundan dolayı tahzîr üslubunda muhazzir zikredilmez ve hazfedilen âmilde "أنا/ben" zamiri olarak takdir edilir.

¹⁹ Mustafa Galâyînî, *Câmi'u'd-durûsi'l-Arabiyye* (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2010), 493.

²⁰ Abbâs Hasan, *en-Nahou'l-Vâfi* (Kahire: Daru'l-Maârif, 1974), 4/126; Sabbân, *Hâşiye*, 3/278.

Muhazzer/مُحَذَّرٌ: Tahzîr üslubuyla uyarılan kişiye veya şeye muhazzer denir²¹ Örneğin, “إياك والجدار/Duvara dikkat et!” örneğinde muhazzer إياك zamiridir. Nahiv âlimlerinin çoğuna göre muhazzer, bu örnekte olduğu gibi mansûb munfasıl muhatap zamiri (إياك) olarak gelir.²² Tahzîr üslubunun kullanıldığı bazı örneklerde mütekellim ve gâib zamirinin kullanılması şaz²³ veya nadir²⁴ kabilinden görülmüştür.

Muhazzerin bir diğer formu da mecrur muttasıl muhatap zamirine muzâf isim olarak gelmesidir. Örneğin, “رأسك والجدار/Başını duvardan koru!” cümlesinde muhazzer olan رأسك kelimesi bu şekilde gelmiştir. Ancak bunun aslında muhazzer değil, muhazzer li ecli olduğu ve burada muhazzerin muhatapın şahsı olduğu da söylenmiştir.²⁵

Muhazzer Minh/مُحَذَّرٌ مِنْهُ: Tahzîr üslubunda muhatapın, hakkında uyarıldığı ve dikkatinin çekildiği şeye muhazzer minh denir. Nahiv eserlerinde bu unsur için daha çok muhazzer minh kavramı kullanılsa da²⁶ mahzur kavramını kullanan dilbilimciler de olmuştur.²⁷ Örneğin, رأسك والجدار/Başını duvardan koru!” cümlesinde “الجدار/duvar” kelimesi muhazzer minh/mahzûrdur.

Muhazzer minh, tahzîr üslubunun zaruri bir parçasıdır. Tahzîr’in yapısal formlarının incelendiği bölümde de görüleceği üzere, tahzîr üslubunda bazen muhazzerin hafzedilmesine rağmen muhazzer minh hafzedilmez. Zira tahzîr üslubunun faydası ve amacı dikkate alındığında, bu üslubun en önemli unsurunun muhazzer minh olduğu görülecektir.

Tahzîr Fiili/فِعْلُ التَّحْذِيرِ: Tahzîr üslubunda emir/nehîy fiil veya muzari fiil olarak takdîr edilen mahzûf âmile tahzîr fiili/fi’lu’t-tahzîr denir.²⁸ Na-

²¹ Hasan, *en-Nahvu’l-Vâfi*, 4/126.

²² Hasan, *en-Nahvu’l-Vâfi*, 4/130.

²³ Hâlid b. Abdullah el-Ezherî, *Şerhu’t-Tasrîh ala’t-Tavdîh* (Beyrut: Dâru’l-kütübî’l-ilmîyye, 2000), 2/273.

²⁴ Fâdîl Salih Semerrâî, *Meâni’n-Nahv* (Amman: Daru’l-Fikr, 2000), 2/105.

²⁵ Semerrâî, *Meâni’n-Nahv*, 2/105.

²⁶ Bedreddin İbn Cemâa, *Şerhu Kâfiyeti İbn el-Hâcib* (Kahire: Dâru’l-Menâr, 2000), 142.

²⁷ Hasan, *en-Nahvu’l-Vâfi*, 4/126.

²⁸ Semerrâî, *Meâni’n-Nahv*, 2/112.

hiv âlimlerine göre tahzîr üslubunda tahzîr fiilinin hazfedilmiş olması gerekir.²⁹ Bu hazif bazen vacip bazen de caiz olarak gerçekleşir. Ancak tahzîre yönelik verilen bazı örneklerde tahzîr fiilinin hazfedilmediği görülmektedir. Bu durum tahzîrin lügat ve ıstilah boyutuyla ilgilidir. Şöyle ki; daha önce de ifade edildiği gibi tahzîr kelimesi sözlükte “sakındırmak” anlamına gelmektedir. Sözlük anlamından hareketle sakındırmanın gerçekleştiği her türlü cümle yapısı için tahzîr kelimesi kullanılabilir. Ancak tahzîrin ıstilahî boyutu Araplardan işitmeye dayalı birtakım kalıplarla sınırlıdır. Bu kalıpların tamamında tahzîr fiili hazfedilmiştir. Bundan dolayı ıstilahî anlamdaki tahzîr’in oluşması için âmilin hazfedilmesi gerekir.³⁰

Tahzîr Harfi / حَزْفُ التَّحْذِيرِ: Nahiv eserlerinde tahzîr konusuyla ilgili olarak “tahzîr harfi” şeklinde bir isimlendirme bulunmamaktadır. Ancak aşağıdaki bölümde de görüleceği üzere bazı tahzîr lafızlarında muhazzer ile muhazzerun minh arasında bir vav/, harfi kullanılmaktadır. Bu harfin mahiyeti hakkında ihtilaf edildiği için buna genel bir isimlendirme olarak tahzîr harfi denilmesinin uygun olacağı kanaatindeyiz.

3. Tahzîrin Yapısal Formları

Tahzîrin yapısal formları ifadesi, âmilin hazfedildiği; muhazzer ve muhazzer minhin mansûb olduğu ıstilahî tahzîr formlarını kapsamaktadır. Bu kalıpların dışında sakındırma ifade eden cümleler lugavî olarak tahzîr olarak değerlendirilse de bu çalışmanın konusu olan ıstilahî tahzîrin dışında kalmaktadır. İstilahî anlamdaki tahzîr formlarına dair aktarılan lafızların tamamında ittifak edilmiş değildir. Bazı tahzîr lafızlarının kullanımını nahiv âlimlerinin tamamı tarafından caiz görülürken diğer bazı tahzîr lafızlarının kullanımının caiz olup olmadığı hususunda nahiv âlimleri ihtilaf etmiştir. Bundan dolayı tahzîr lafızları; cevazında ittifak edilenler ve ihtilaf edilenler şeklinde iki kısma ayrılır.³¹

²⁹ Ebü'l-Bekâ el-Halebî İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufassal* (Beirut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 2001), 1/389.

³⁰ Hasan, *en-Nahvu'l-Vâfi*, 4/127.

³¹ Klasik nahiv eserlerinde bu şekilde bir taksimat bulunmamaktadır. Ancak bazı tahzîr lafızlarının cevazı hakkında farklı görüşlerin bulunması böyle bir taksimatı zorunlu kılmıştır.

3.1. Cevazında İttifak Edilen Lafızlar

Cevazında ittifak edilen tahzîr lafızları on kısım olup bunlardan beş tanesi إياك veya diğer mansûb munfasıl muhatap zamirlerinden biriyle başlar. Diğer beş tanesinde ise bu zamir bulunmaz. Bu sebeple bu kısımdaki lafızları da iki kısma ayırmak mümkündür:

3.1.1. Başında إياك Zamiri Bulunan Tahzîr Lafızları

Cevazında ittifak edilenlerden, başında إياك veya diğer mansûb munfasıl muhatap zamirlerinden biri bulunan tahzîr lafızları beş kısımdır.

Birinci Kısım: (إياك + و + محذر منه)³² Bu kısımda mansûb إياك zamiri ile muhazzerun minh arasında vasita olarak و/vâv harfi kullanılmaktadır. Örneğin, “إياك والأسد / Aslan’dan uzak dur!” cümlesinde muhazzer olarak إياك zamiri kullanılmış, muhazzerun minh olan الأسد kelimesinden önce ise و/vav harfi gelmiştir.³³ Bu harfin mahiyeti ve i’râba etkisi daha sonra ele alınacaktır.

İkinci Kısım: (إياك + من + محذر منه)³⁴ Bu kısımda mansûb إياك zamiri ile muhazzerun minh arasında vasita olarak من/min harfi kullanılmaktadır. Örneğin, “إياك من التواني/Tembellikten uzak dur!” cümlesinde muhazzer olarak إياك zamiri kullanılmış, muhazzerun minh olan الكذب kelimesinden önce ise من/min harfi gelmiştir.³⁵

Üçüncü Kısım: (إياك + (أن تفعل) منه محذر)³⁶ Bu kısımda muhazzer minh أن + muzari fiil şeklinde müevvel masdar olarak gelir. “إياك أن تقرب النار/Ateşe yaklaşımdan kaçın!” cümlesinde muhazzer minh müevvel masdar olarak gelmiş ve kendisinden önce herhangi bir harf kullanılmamıştır. Bu bölümde zikredilen diğer formlarda olduğu gibi bu kısmın caiz olması hususunda da bir ihtilaf söz konusu değildir. Çünkü burada muhazzer minhten önce من/min harfi takdir etmek mümkündür.³⁷

³² Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullah b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm el - Ensârî, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (Şam: Dâru'l-fikr, ts.), 4/77.

³³ Sîbeveyhî, *el-Kitâb*, 1/337.

³⁴ Semerrâî, *Meâni'n-Nahv*, 2/103.

³⁵ Abdulganî ed-Dakar, *Mu'cemu'l-kavâidi'l-arabiyye* (Şam: Dâru'l-Kalem, 1986), 135.

³⁶ Muhammed b. Mustafa el-Hudarî, *Hâşiye*, 2/676.

³⁷ el-Ezherî, *Şerhu't-Tasrîh ala't-Tavdîh*, 2/275.

Dördüncü Kısım: (محذر منه (أن تفعل) + و + إياك)³⁸ Bu kısımda muhazzer minhten önce + muzari fiil şeklinde müevvel masdar olarak gelir ve kendisinden önce و/vâv harfi bulunur. Bir önceki kısımdan tek farklı muhazzer minhten önce و/vâv harfi olmasıdır.³⁹

Beşinci Kısım: (محذر منه + و + إياك + إياك)⁴⁰ Bu kısımda إياك zamiri tekrar ederek gelmiş ve muhazzer minhten önce و/vâv harfi zikredilmiştir. “ إياك إياك والشتر /Aman kötülükten uzak dur!” örneğinde ikinci إياك lafzı birincisini tekid amaçlı getirilmiştir.

Bu kısma örnek olarak zikredilen misallerden biri de “ إياك إياك المرء /Münakaşadan uzak dur!”⁴¹ cümlesidir. Burada muhazzer minhten önceki و/vâv harfi hafzedilmiştir. Ancak cevazında ihtilaf edilenler bölümünde aktarılan “ إياك الأسد /Aslandan uzak dur!”⁴² örneğinde olduğu gibi bu lafzın da caiz olmaması gerekirdi. Oysa bu hususta ihtilaf edilmemiştir. Cevaz tevillerinde ihtilaf edilse de ilk dönemden itibaren bu örneğin caiz olduğu savunulmuştur. Muhazzer minhten önce و/vâv harfinin hafzedilmesi ise şiir zaruretiyle izah edilmiştir.⁴³

3.1.2. Başında إياك Zamiri Bulunmayan Tahzîr Lafızları

Cevazında ittifak edilenlerden, başında إياك veya diğer mansûb munfasıl muhatap zamirlerinden biri bulunmayan tahzîr lafızları beş kısımdır.

Birinci Kısım: Bu kısımda muhazzer, muhatap mecrur zamirine muzâf olmuş bir isim olarak gelir ve muhazzer minhten önce و/vâv harfi bulunur. Örneğin, “ رأسك والسيف /Başını kılıçtan uzak tut!”⁴⁴ cümlesinde geçen رأس kelimesine muhazzer denilmesi lafzi bir durumdur. Zira anlam bakımından bu kelime muhazzer li ecli olarak isimlendirilmelidir. Burada muhazzer olan şey muhatapın kendisidir.⁴⁵

İkinci Kısım: Bu kısımda muhazzer, muhatap mecrur zamirine muzâf olmuş bir isim olarak gelir ve muhazzer minhten önce من/min harfi

³⁸ Muhammed b. Mustafa el-Hudârî, *Hâşiye*, 2/676.

³⁹ İbn Hâcib, *Kâfiye*, 22.

⁴⁰ Mustafa Galâyînî, *Câmi' u' d-durûs*, 495.

⁴¹ İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufassal*, 1/390.

⁴² İbn Hâcib, *Kâfiye*, 22.

⁴³ İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufassal*, 1/390.

⁴⁴ Sabbân, *Hâşiye*, 3/282.

⁴⁵ Semerrâî, *Meâni'n-nahv*, 2/105.

bulunur. “رأسك من السيف/Başını kılıçtan uzak tut!”⁴⁶ cümlesi buna örnek olarak zikredilebilir.

Üçüncü Kısım: Bu kısımda muhazzer zikredilmez. Muhazzer minh ise kendisine başka bir isim atfedilerek kullanılır. Örneğin “فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ نَاقَةَ اللَّهِ وَسُقْيِيهَا/Allah’ın elçisi onlara, “Allah’ın (mucize olarak) verdiği deveye ve onun su hakkına dokunmayın” demişti⁴⁷ ayet-i kerimesinde geçen ناقة kelimesi muhazzer minh olmuş ve sonrasında gelen سقيا kelimesi de kendisine atfedilerek muhazzer minh hükmüne dahil olmuştur.⁴⁸

Dördüncü Kısım: Bu kısımda muhazzer zikredilmez. Muhazzer minh ise tekrar edilerek kullanılır. Örneğin “الأسد الأسد/Aslan! Aslan!”⁴⁹ cümlesinde muhazzer zikredilmemiş; muhazzer minh olan الأسد lafzı tekrar edilerek kullanılmıştır.

Beşinci Kısım: Bu kısımda muhazzer zikredilmez. Sadece muhazzer minh atıfsız ve tekrar edilmeden kullanılır. “الأسد/Aslan!”⁵⁰ örneğinde bu durum görülmektedir.

3.2. Cevazında İhtilaf Edilen Tahzîr Lafızları ve İhtilaf Sebepleri

Cevazında ihtilaf edilen tahzîr lafızları üç kısımdır:

Birinci Kısım: Muhazzerin إياك zamiri olarak gelmesi ve peşinden muhazzer minhin arada و/vâv veya من/min harfi olmadan sarih isim olarak gelmesi durumudur. Bu duruma örnek olarak إياك الأسد/Aslandan uzak dur!”⁵¹ cümlesi zikredilebilir.

Bu lafızda ihtilaf edilmesinin sebebi muhazzer ile muhazzer minh arasında i’râb bağlantısının nasıl kurulacağı meselesidir. Sîbeveyhî başta olmak üzere nahiv âlimlerinin çoğuna göre bu şekilde bir tahzîr lafzının kullanımı dile uygun değildir.⁵² Zira bu lafızda muhazzer minh harf-i cer veya و/vâv harfi gibi bir vasıtayla i’râb bakımından geriye bağlanamamak-

⁴⁶ Semerrâî, *Meâni’ n-nahv*, 2/103.

⁴⁷ Şems 91/13.

⁴⁸ el-Ezherî, *Şerhu’t-Tasrîh ala’t-Tavdîh*, 2/277.

⁴⁹ Muhammed b. el-Hasen Esterâbâdî, *Şerhu’l-Kâfiye* (Riyad: Camiâtu Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, 1996), 1/571.

⁵⁰ Sabbân, *Hâşiye*, 3/282.

⁵¹ Ebû Amr İbn Hâcib, *Kâfiye*, 22.

⁵² Sîbeveyhî, *el-Kitâb*, 1/343.

tadır. Bu da muhazzer minhin i'râb bakımından boşlukta kalması anlamına gelir. Çünkü muhazzer ve muhazzer minh aynı âmil tarafından nasb edilmektedir. Tahzîr konusunda takdir edilen âmiller bir mef'ûle müteaddî olan fiiller olduğu için muhazzer ve muhazzer minhin birlikte zikredildiği örneklerde muhazzer minhin bir şekilde muhazzere bağlanması gerekmektedir. Tahzîr kalıplarında yer alan و/vâv ve من/min harfleri bu bağlantıyı sağlamaktadır. Ancak burada bahsi geçen إياك الأسد gibi lafızlarda bu bağlantıyı sağlayacak bir unsur olmadığı için bu lafız caiz görülmemiştir.⁵³

Zikredilenler, إياك أن تقرب النار gibi lafızların da caiz olmaması gerektiğini vehmettiğinden, nahiv âlimleri bu duruma açıklık getirmiş, burada muhazzer minh lafzından önce mahzûf bir harf-i cerin bulunduğunu söylemişlerdir.⁵⁴ Aynı durum yani harf-i cer takdiri burada bahsi geçen إياك الأسد gibi lafızlarda geçerli değildir. Çünkü harf-i cerin أ ve أُ gibi lafızlardan kıyasen hafzedildiği bilinen bir durum iken isimden önce hafzedilmesi yaygın değildir.⁵⁵ Bunun gerçekleşmesi ise sema' olup kıyasa konu edilemez.⁵⁶

“إياك الأسد/Aslandan uzak dur!” gibi lafızlarda mahzûf bir و/vâv harfinin bulunduğunu söylemek de mümkün değildir. Çünkü burada و/vâv harfinin hafzedilmesi, kıyasa aykırılık bakımından harf-i cerin hafzedilmesinden daha ileridedir. Zira harf-i cerin أ ve أُ'den sonra hafzedilmesi kıyasi olarak vakidir. Oysa و/vâv harfinin hafzedilmesi nadiren gerçekleşen bir durumdur.⁵⁷ Yukarıda zikredilen “إياك إياك المرأة / Münakaşadan uzak dur!”⁵⁸ örneğinde و/vâv harfinin hafzedilmesi ise şiir zarureti olarak kabul edilmiştir.⁵⁹

⁵³ İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufassal*, 1/390.

⁵⁴ Ebû Amr İbn Hâcib, *Kâfiye*, 22.

⁵⁵ İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufassal*, 1/390.

⁵⁶ Muhammed b. Mustafa el-Hudârî, *Hâşiye*, 2/677.

⁵⁷ Esterâbâdî, *Şerhu'l-Kâfiye*, 1/575.

⁵⁸ İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufassal*, 1/390.

⁵⁹ Muhammed b. Yusuf Ebû Hayyân el-Endelüsî, *et-Tezyîl ve't-tekmîl fî şerhi kit'abi't-Teshîl* (Riyad: Daru Kunûz İşbilya, 2018), 4-97.

İbn Mâlik⁶⁰ ve bazı modern dönem dilcileri⁶¹ “إياك الأسد” gibi örneklerin caiz olduğunu savunmuştur. Bunu savunanlara göre bu gibi örneklerdeki إياك lafzı ile sonrasında gelen lafız, tahzîr manasına gelen ayrı fiiller tarafından nasb edilmiştir. Bu şekilde iki kelimenin birbiriyle bağlantısının olmadığı ve her birinin başka bir cümlede olduğu ifade edilmiştir. Her iki cümlede de tahzîr kastedildiğine göre bu kelimelerin ayrı ayrı ele alınıp değerlendirilmesi gerekmektedir. إياك lafzını tahzîr üslubu olarak ele aldığımız zaman bu üslupta sadece muhazzerin zikredildiğini görürüz. Ancak muhazzerin tek olarak zikredildiği bir tahzîr lafzı bulunmamaktadır. Zira bu durum tahzîrin mantığına aykırıdır. Çünkü tahzîrde muhataba tehlikenin kaynağı gösterilmek istenir ve bu da muhazzer minhin zikredilmesiyle olur. Oysa bu lafızda muhazzer minh zikredilmemiştir.

Sadece الأسد kelimesini tahzîr lafzı olarak ele aldığımız zaman bunun muhazzer minh olduğu görülür. Muhazzer minhin tek başına zikredilmesi ise vakidir.

İkinci Kısım: Muhazzerin gâib veya mütekellim zamiri olması durumudur. Örneğin “إياه والشر/Kötülükten sakınsın” ve “إياي والشر/Kötülükten sakınayım” cümleleri böyledir. Nahiv âlimlerinin çoğuna göre zamirle başlayan tahzîr lafızlarında, zamirin muhâtab zamiri olması gerekir. Buna göre tahzîr lafızlarının gâib veya mütekellim zamiriyle başlaması caiz değildir. Gâib zamirle başlamasının caiz olmaması, tahzîr üslubunun muhataba has kılınmış olması sebebiyle; mütekellim zamirle başlamasının caiz olmaması ise kişinin kendisini sakındırmasının makul olmaması sebebiyledir.⁶² Bu konuda aktarılan örnekler, görüş sahiplerince şaz veya nadir olarak değerlendirilmiştir.⁶³ İbn Mâlik, muhazzerin gâib zamir olmasının, mütekellim olmasından daha şaz olduğunu söyler.⁶⁴ Bu görüş sahiplerine göre şaz olarak gelen bu misaller kıyasa konu edilemez.⁶⁵

⁶⁰ Sabbân, *Hâşiye*, 3/380.

⁶¹ Seyyid Ahmed Hâşimî, *el-Kavâidu'l-esâsiyye* (Beyrut: Daru'l-fikr, ts.), 258.

⁶² Ezherî, *Şerhu't-Tasrîh ala't-Tavdîh*, 2/275.

⁶³ el-Ezherî, *Şerhu't-Tasrîh ala't-Tavdîh*, 2/273; Semerrâî, *Meâni'n-Nahv*, 2/105.

⁶⁴ Sabbân, *Hâşiye*, 3/284.

⁶⁵ Muhammed b. Mustafa el-Hudarî, *Hâşiye*, 2/678.

Sîbeveyhî, Ebû İshâk ez-Zeccâc (öl. 311/923), Zemahşerî (ö. 538/1144) ve Radiyyuddîn el-Esterâbâdî gibi bazı âlimler muhazzerin mütekellim zamiri olabileceğini savunur. Sîbeveyhî *el-Kitâb* isimli eserinde herhangi bir sebep zikretmeksizin mütekellim zamirini muhazzer olarak kullanır.⁶⁶ Zemahşerî de Sîbeveyhî'nin zikrettiği “إياي والشرّ/Kötülükten sakınayım” örneğini ve Hz. Ömer'in (r.a.) “أحذركم الأرنب بالعصا/Ben veya sizden biri tavşanı sopayla öldürmesin sakın” sözünü aktarır.⁶⁷ Esterâbâdî de “إياي والشرّ/Kötülükten sakınayım” örneğini zikrederek bunun nadir olarak vaki olduğunu söyler.⁶⁸

Sîbeveyhî mütekellim zamirinin muhazzer olmasına örnek olarak aktardığı “إياي والشرّ” örneğini açıklarken, bunun anlamının “Ben kötülükten kaçınayım” şeklinde olduğunu söylemiştir. Esterâbâdî'ye göre bunun tahzîr (sakındırma) değil, tahazzur (sakınma) olarak isimlendirilmesi gerekir.⁶⁹

Modern dönem dilbilimcilerinden Fâdıl Sâlih es-Semerrâî, “إياي والشرّ” cümlesinde her ne kadar mütekellim zikredilmişse de bununla muhatabın kastedilmiş olabileceğini söyler.⁷⁰

Sîbeveyhî, gâib zamirinin muhazzer olmasına yönelik sadece hocası Halîl b. Ahmed'den bir rivayet aktarmakla yetinir ve bununla ilgili bir yorum yapmaz.⁷¹ Suyûtî ise başka bir muhazzere atfedilmiş olması şartıyla gâib zamirin muhazzer olabileceği görüşündedir.⁷²

Bu konuya dair aktarılan örneklerden anlaşıldığı üzere muhatap zamirle birlikte zikredildiği sürece tahzîr üslubunda gâib ve mütekellim zamirini muhazzer olarak kullanmak caizdir. Çünkü muhatap zamirle maksat hasıl olduktan sonra kişi kendisini veya üçüncü bir kişiyi uyarabilir. Ancak muhatap zamir zikredilmeksizin sadece gâib veya mütekellim zamirin kullanıldığı tahzîr lafızları tahzîrin mantığına aykırıdır. Bu sebeple

⁶⁶ Sîbeveyhî, *el-Kitâb*, 1/337.

⁶⁷ Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Mufasssal fî ilmi'l-Arabiyye* (Amman: Dâru Ammâr, 2004), 70.

⁶⁸ Esterâbâdî, *Şerhu'l-Kâfiye*, 1/570.

⁶⁹ Esterâbâdî, *Şerhu'l-Kâfiye*, 1/570.

⁷⁰ Semerrâî, *Meâni'n-Nahv*, 1/104.

⁷¹ Sîbeveyhî, *el-Kitâb*, 1/343.

⁷² Ebu'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *Hem'u'l-hevâmi' fî şerhi Cem'i'l-cevâmi'* (Beirut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1998), 2/18.

sadece gâib veya mütekellim zamirini muhazzer olarak kullanmak caiz değildir.

Üçüncü Kısım: Muhazzerin mecrûr muttasıl muhatap zamirine muzâf isim olması ve peşinden muhazzer minhin arada و/vâv veya من/min harfi olmadan sarîh isim olarak gelmesi halidir. “نفسك الشرُّ/Kötülükten uzak dur!”⁷³ örneğinde bu durum görünmektedir.

Bu kısım lafız olarak birinci kısımdan farklı olsa da muhazzer ile muhazzer minh arasındaki harfin hazfedilmesi bakımından, cevazında ihtilaf edilen lafızların birinci kısmıyla aynıdır. Sîbeveyhî de bu kısmı birinci kısım ile aynı yerde ele almıştır.⁷⁴ Dolayısıyla birinci kısımda anlatılanlar bu kısım için de geçerlidir. Modern dilbilimcilerden Fâdıl Sâlih es-Semerrâî de bu iki kısmı aynı yerde ele almıştır.⁷⁵

İbn Cinnî (öl. 392/1002), *el-Hasâis* isimli eserinde tahzîr üslubuna, sadece muhazzerin bulunduğu “إياك” lafzını örnek verir ve bunun “إحفظ إياك/Kendini koru” anlamında olduğunu söyler.⁷⁶ Çalışma kapsamında incelenen diğer eserlerde bu lafzın kullanıldığı görülmemiştir.

4. Tahzîr Üslubundaki Kelimelerin İ'râbı

Klasik veya modern dönemde yazılmış nahiv eserlerinde tahzîr üslubu genellikle mansûbât bölümünde; özellikle de mef'ûllerin ardından veya mef'ûlun bih konusunun hemen peşinden ele alınır. Buradan anlaşıldığı üzere tahzîr üslubundaki kelimeler i'râb bakımından mansûptur. Tahzîr üslubundaki kelimelerden i'râb alabilecek olanlar muhazzer ve muhazzer minhtir. Bu ikisinin arasında vasıta olarak gelen harfler i'râb almasalar da muhazzer minhin i'râbının belirlenmesinde etkili rol oynamaktadır. Bu sebeple muhazzer ve muhazzer minh arasındaki و/vâv harfinin mahiyeti hakkındaki tartışmalar muhazzer minhin irabını da doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle tahzîr üslubunda kullanılan kelimelerin i'râbı muhazzer ve muhazzer minhin i'râbı olmak üzere iki başlıkta incelenecektir.

⁷³ Sabbân, *Hâşiye*, 3282.

⁷⁴ Sîbeveyhî, *el-Kitâb*, 1/343.

⁷⁵ Semerrâî, *Meâni'n-Nahv*, 2/102.

⁷⁶ Ebü'l-Feth İbn Cinnî, *el-Hasâis* (Kahire: Dâru'l-kütübi'l-Mısriyye, 1952), 2-344.

4.1. Muhazzerin İ'râbı ve Âmili

Tahzîr konusunda hakkında ihtilaf edilmeyen tek husus muhazzerin i'râbı konusu olmuştur. Bazı nahiv eserlerinde muhazzerin mef'ûlün bih olduğu ve bu yüzden mansûb olduğu açıkça ifade edilirken, bazı eserlerde muhazzerin âmiline ilişkin takdirlerden muhazzerin mefulün bih kabul edildiği anlaşılmaktadır. Muhazzerin irabına ilişkin ittifak oluşsa da âmiline ilişkin ihtilaf edilmiştir.

Sîbeveyhî, إياك olarak gelen muhazzerin âmiline "نَحْ/uzaklaştır!", "باعد/uzaklaş!" ve "اتق/sakın!" olarak takdir etmiş ve muhazzerin mef'ûl olduğunu açıkça söylemiştir.⁷⁷ Buna göre "إياك والأسد" cümlesi "Aslandan uzaklaş/sakın" vb. anlamlara gelir. Sîbeveyhî tahzîr üslubunda âmiline hazfedilmesine gerekçe olarak kesretü'l-isti'mâl illetini zikreder.⁷⁸ Buna göre bu lafızlar kalıp halinde çok kullanıldığı için artık tahzîr fiilini zikretmeye gerek yoktur ve "إياك والأسد" lafzı tahzîr fiili olmadan sakındırma anlamını ifade etmektedir.

Kâfiye müellifi İbn Hâcib, tahzîr konusunu ele aldığı bölümde açıkça "mef'ûlün bih" ifadesini kullanmasa da onun muhazzeri mef'ûlün bih olarak kabul ettiğini söyleyebiliriz. Zira kendisi tahzîr konusunu, mef'ûlün bih konusunun hemen ardından, fiilleri hazfedilen mefullerin dördüncüsü olarak ele almıştır. İbn Hâcib de muhazzerin âmili olarak "اتق/sakın!" fiilini takdir etmiştir.⁷⁹ *Kâfiye* şârihi Radiyyuddîn el-Esterâbâdî, tahzîr konusunda sadece "اتق/sakın!" fiilinin takdir edilmesinin eksik kalacağını, buna ilaveten bazı lafızlar için "نَحْ/uzaklaştır!" fiilinin takdir edilmesi gerektiğini savunur.⁸⁰

Ali b. Muhammed el-Üşmûnî, İbn Mâlik'in *Elfiyye* isimli eserine yazdığı şerhte muhazzerin âmiline "احذر/sakın!" olduğunu ve "إياك والشر" cümlesinin aslında "احذر تلاقي نفسك والشر" şeklinde olduğunu söylemiştir. Bu yoruma göre muhazzer, kullanım esnasında mansûb olsa da aslında mecrûrdur. Ancak nahiv âlimlerinin çoğu muhazzeri doğrudan mahzûf âmiline mefulü olarak mansûb kabul etmiştir.

⁷⁷ Sîbeveyhî, *el-Kitâb*, 1/337.

⁷⁸ Sîbeveyhî, *el-Kitâb*, 1/338.

⁷⁹ Ebû Amr İbn Hâcib, *Kâfiye*, 22.

⁸⁰ Esterâbâdî, *Şerhu'l-Kâfiye*, 1/568.

4.2. Muhazzer Minhin İ'râbı

Kullanıldığı tahzîr lafzına göre muhazzer minhin i'râbı hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Bu sebeple muhazzer minhin i'râbı, kullanıldığı lafızlara göre ele alınacaktır.

4.2.1. /Vâv Harfinden Sonra Gelen Muhazzer Minhin İ'râbı

/vâv harfinden sonra gelen muhazzer minhin i'râbı, bu lafızlardaki /vâv harfinin mahiyetiyle doğrudan ilgilidir. /vâv harfinin açıkça zikredildiği beş tahzîr lafzı bulunmaktadır. Bu lafızlardan birinde /vâv harfinden önce ve sonra muhazzer minh zikredilir. Örneğin “ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ نَاقَةَ اللَّهِ وَسُقْيِيهَا /Allah'ın elçisi onlara, “Allah'ın (mucize olarak) verdiği deveye ve onun su hakkına dokunmayın” demişti”⁸¹ ayet-i kerimesinde geçen /harfinden önce ve sonra gelen her iki kelime de muhazzer minhtir. Bu gibi lafızlarda geçen /harfinin atıf harfi olduğunda ittifak bulunmaktadır. Buna göre ayette geçen ناقة kelimesi doğrudan mahzûf âmil tarafından nasb edilerek mef'ûlün bih olarak mansûb olmuş; sonrasında gelen سقيا kelimesi de kendisine atfedilerek mansûb olmuştur.⁸² Ferrâ, bu ayette geçen ناقة kelimesinin, mübteda takdir edilmek suretiyle haber olmasını ve merfû okunmasının caiz olduğunu söyler.⁸³ Ancak bunun tahzîr üslubu dışında kaldığı ve muhatabın dikkatini çekme amacıyla söylenmiş bir cümle olduğu açıktır.

/harfinin kullanıldığı diğer tahzîr lafızlarında /harfinden önce muhazzer zikredilir. Bu lafızlardaki /harfinin mahiyeti ve dolayısıyla sonrasında gelen muhazzer minhin i'râbı hakkında ihtilaf edilmiştir.

Nahiv âlimlerinin çoğuna göre “إياك والأسد” gibi tahzîr lafızlarındaki /harfi atıf harfi olarak kullanılmıştır. Ancak bu harfin atıf harfi olarak kabul edilmesi, beraberinde birtakım problemler getirmektedir. Çünkü burada anlamca bir atıf söz konusu değildir. Örneğin, “إياك والأسد” cümlesindeki /harfi atıf harfi olarak kabul edildiğinde, daha önce takdir edilen amillerle birlikte mana şöyle olur: “Kendini ve aslanı uzak tut!” Bu durumda her iki kelime de muhazzer konumunda olur. Bu görüşü savunan bazı nahiv âlimleri bu problemden kurtulmak için bu gibi cümlelerde kelimenin kelimeye değil, cümlenin cümleye atfedildiğini ve dolayısıyla

⁸¹ Şems 91/13.

⁸² el-Ezherî, *Şerhu't-Tasrîh ala't-Tavdîh*, 2/277.

⁸³ Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, 3/274.

و/harfinden sonra yeni bir tahzîr fiili takdir edilmesi gerektiğini savunmuştur.⁸⁴ Buna göre anlam şöyle olur: “Kendini sakın ve aslandan uzak dur!” Bu lafızda cümlelerin cümleye atfedildiğini savunanlardan bazıları ise çok daha uzun tevillerle atf problemini çözmeye çalışmıştır.⁸⁵ Ancak konuyu bu şekilde izah etmek, buradaki atf problemini tam olarak çözmektedir. Zira bu durumda her iki cümle iki ayrı tahzîr lafzı olmuş olur. Oysa bu cümle, yalnızca bir tahzîr lafzından ibaret olarak ele alınmaktadır.

Bu görüşte olanlardan bazıları ise bu gibi cümlelerde kelimenin kelimeye atfedildiğini ve bu durumun muhazzer minhin mahiyetine zarar vermediğini savunmuştur.⁸⁶ Dolayısıyla buna benzer lafızlardaki muhazzer minh lafzı muhazzer lafzına ma'tuf olarak mansûb olmuştur. Ancak muhazzer minh anlam açısından değil irab açısından muhazzere atfedilmiştir.

Kanaatimizce bu konudaki en isabetli ve problemenden en uzak görüş Sîbeveyhî'ye aittir. Sîbeveyhî'ye göre, “إياك والأسد” gibi cümlelerde geçen و/harfi atf harfi değil, maiyyet/birliktelik harfidir ve dolayısıyla muhazzer minh mef'ûlün meah olmak üzere mansûptur.⁸⁷ Sîbeveyhî, “إياك والأسد” cümlesinde geçen الأسد kelimesi ile “كيف صنعت وأخاك” cümlesindeki أخوا kelimesi arasında mef'ûlün meah olmak bakımından bir fark olmadığını söyler ve bu durumu “arabiyyun ceyyid” olarak ifade eder.⁸⁸ el-Mufasssal şârihi İbn Yaîş de aynı görüşü savunur ve mefulü meah örneği olan “امراً ونفسه/Adamı kendi haline bırak” cümlesi ile “إياك والأسد” gibi tahzîr lafızları arasında i'râb bakımından bir fark olmadığını söyler.⁸⁹ Buna göre “إياك والأسد” cümlesinin Türkçe tercümesi, “Aslan'a karşı kendini koru!” veya “Aslan yanındayken dikkat et!” şeklinde yapılabilir.

4.2.2. من/Min Harfinden Sonra Gelen Muhazzer Minhın İ'râbı

Muhazzer minhten önce من/min harfinin açıkça zikredildiği iki tahzîr lafzı bulunmaktadır. Bunlar “إياك من الشر” ve “نفسك من الشر” gibi lafızlardır.

⁸⁴ Zemahşerî, *el-Mufasssal*, 70.

⁸⁵ Sabbân, *Hâşiye*, 3/281.

⁸⁶ Ebû Saîd el-Hasen b. Abdillâh b. Merzûbân es-Sîrâfî, *Şerhu kitâbi Sîbeveyhî* (Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, 2008), 2-170; Esterâbâdî, *Şerhu'l-Kâfiye*, 1-537.

⁸⁷ Sîbeveyhî, *el-Kitâb*, 1/338.

⁸⁸ Sîbeveyhî, *el-Kitâb*, 1/339.

⁸⁹ İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufasssal*, 1/394.

Nahiv âlimleri bu şekilde gelen tahzîr lafızlarındaki muhazzer minhin, mahzûf tahzîr fiili tarafından nasb edilmiş mefulün bih gayri sarîh olduğu hususunda ittifak etmiştir. Ancak bu lafızda hazfedilen fiilin mahiyeti hususunda ihtilaf edilmiştir. Nahiv âlimlerinin çoğuna göre burada hazfedilen fiil, bir tane mefule müteaddi olan “باعد/uzaklaş!” fiilidir.⁹⁰ Bu fiil إياك veya نفسك kelimelerini mefulün bih sarîh olarak; sonrasında gelen muhazzer minhi ise mef’ûlün bih gayri sarîh olarak nasb eder. Ebû'l-Bekâ el-Ukberî (öl. 616/1219) ve diğer bazı nahiv âlimlerine göre ise burada iki mefule müteaddi olan “أحدِّثُ/Sakındırıyorum” fiili takdir edilir. Bu görüşü savunanlara göre أحدِّثُ fiili iki mefule doğrudan müteaddi olabilse de bu lafızda من/min harfi kullanılmıştır.⁹¹ Kanaatimizce vakit darlığından dolayı âmilin dahi hazfedilmesinin vacip olduğu tahzîr üslubunda, varlığı zorunlu olmayan bir harf-i cer getirilmesi tahzîr’in mantığına aykırıdır.

4.2.3. Müevvel Masdar Olarak Gelen Muhazzer Minhin İ'râbı

Müevvel masdar olarak kullanılan muhazzer minh lafzı, muhazzer olan إياك lafzından sonra gelir. Örneğin “إياك أن تفعل الشر/Kötülük etmekten kaçın!” cümlesinde muhazzer minh olarak müevvel masdar gelmiştir. Bu lafzın i'râbı ve tevili hakkında ihtilaf edilmiştir. Sîbeveyhî'ye göre bu lafzın tahzîr üslubuna dahil olabilmesi için من/min takdir edilmesi gerekir; و/vâv takdir edilmesi ise caiz değildir.⁹² Çünkü Sîbeveyhî'ye göre و/vâv takdir edildiği zaman muhazzer minh lafzı mef’ûlün meah olur. Oysa müevvel isim mef’ûlün meah olamaz.⁹³ Sîbeveyhî'ye göre bu gibi lafızlardan önce mef’ûlün leh olarak “مخافة” kelimesi de takdir edilebilir.⁹⁴ Buna göre anlam, “Kötülük yapmandan endişe ettiğim için seni uyarıyorum” şeklinde olur. Ancak bu durumda müevvel lafız tahzîr üslubunun dışında kalır ve bu takdir, tahzîr konusu kapsamında değerlendirilemez.

⁹⁰ Sabbân, *Hâşiye*, 3/280.

⁹¹ Ezherî, *Şerhu't-Tasrîh ala't-Tavdîh*, 2/274.

⁹² Sîbeveyh, *el-Kitâb*, 1/343.

⁹³ el-Ensârî en-Nahvî İbn Hişâm, *Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ* (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 2004), 258.

⁹⁴ Sîbeveyh, *el-Kitâb*, 1/343.

Nahiv âlimlerinin çoğu; Sîbeveyhî gibi müevvel muhazzer minh lafzından önce من/min takdir edilmesi gerektiği görüşünü savunmuştur.⁹⁵ Bu durumda müevvel lafız tıpkı kendisinden önce açıkça من/min harfi zikredilen muhazzer minh lafzı gibi mef'ûlün bih gayr-i sarîh olmak üzere mansûb olur. Bu durumda âmil “بَعْدَ” olacağı için⁹⁶ cümlenin anlamı “Kendini kötülükten uzak tut!” şeklinde olur.

Bazı nahiv âlimlerine göre müevvel muhazzer minh lafzından önce atıf harfi olarak و/vâv takdir edilir.⁹⁷ Bu durumda bu lafız ma'tuf olmak üzere tebeyyet yoluyla mansûb olur. Ancak atıf harfi olan و/vâv harfinin hafzedilmesi yaygın bir durum değildir. Oysa masdariye olan اُف ve اُف harflerinden önce من/min harfinin hafzedilmesi kıyasa uygundur.⁹⁸ Bu sebeple müevvel muhazzer minh lafzından önce من/min harfinin takdir edilmesinin daha uygun olacağı kanaatindeyiz.

4.2.4. Mükerrer Olarak Gelen Muhazzer Minhin İ'râbı

Muhazzer minhin mükerrer olarak geldiği tahzîr üslubunda muhazzer zikredilmeyip sadece muhazzer minh lafzı tekrar edilerek kullanılır. Örneğin “الأسد الأسد/ Aslan! Aslan!”⁹⁹ cümlesinde muhazzer minh olan الأسد lafzı mükerrer olarak gelmiştir. Bu tahzîr üslubunda ilk zikredilen lafız, vucûben mahzûf müteaddi bir fiil tarafından nasb edilmiş mef'ûlün bihtir. İkinci lafız ise tekid-i lafzî olarak gelmiştir.¹⁰⁰

Ferrâ tekrar edilen tahzîr lafızlarının merfu olarak okunabileceğini söyler.¹⁰¹ Ferrâ'ya göre bu durumda bu lafızlar mahzûf bir mübtedanın haberi olurlar ve kendileriyle tahzîr kastedilmiş olması mümkündür. Bu görüşüne delil olarak “السلاح السلاح/Silaha sarıl! Silaha sarıl!” cümlesini zikreden Ferrâ'nın örnek olarak verdiği bu cümle tahzîr değil, iğra üslubudur. Öyle görünüyor ki Ferrâ tahzîr üslubunu iğrâ üslubuna kıyas etmiştir. Ancak bu durumda bu lafzın uyarı amacıyla söylenmiş bir söz olduğu kabul edilse de bu lafız tahzîr üslubunun dışında kalmış olur.

⁹⁵ Sabbân, *Hâşiye*, 3/280; Ebû Amr İbn Hâcib, *Kâfiye*, 22; Esterâbâdî, *Şerhu'l-Kâfiye*, 1/574; Muhammed b. Mustafa el-Hudârî, *Hâşiye*, 2/676.

⁹⁶ Abdurrahman b. Ahmed Câmî, *el-Fevâidu'd-diyâiyye fi şerhi'l-Kâfiye* (İstanbul: Şifa Yayınları, 2015), 237.

⁹⁷ Zemahşerî, *el-Mufasssal*, 70.

⁹⁸ Zeynuddîn Muhammed Birgivî, *İzhâru'l-esrâr fi'n-nahv* (Cidde: Dâru'l-minhâc, 2009), 8.

⁹⁹ Esterâbâdî, *Şerhu'l-Kâfiye*, 1/574.

¹⁰⁰ Hasan, *en-Nahvu'l-Vâfi*, 4/128.

¹⁰¹ Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, 274.

4.2.5. Tek Başına Kullanılan Muhazzer Minh'in İ'râbı

Bazen tahzîr lafzı sadece muhazzer minhten ibaret olabilir. Örneğin "الأسد/Aslan!"¹⁰² lafzında sadece muhazzer minh kullanılmıştır. Bu durumda bu lafız mahzûf bir اتق fiili tarafından nasb edilmiş mef'ûlün bih olur.¹⁰³ Ferrâ'nın mükerrer olarak gelen muhazzer minh lafzıyla ilgili raf' görüşü tek başına kullanılan muhazzer minh lafzı için de geçerli olabilir. Nitekim modern dönem dilcilerinden bazıları aynı görüşü buraya da uygulamıştır.¹⁰⁴ Ancak bu durumda bu lafzın da tahzîr üslubunun dışında kaldığı açıktır.

Sonuç

Bu makalede tahzîr üslubun lafız ve i'râb durumu ele alınmıştır. Ulaşılan sonuçlar sadedinde şu tespitlere yer vermek mümkündür: Tahzîr üslubunda nahiv âlimlerinin cevazında ittifak ettikleri caiz olan on farklı tahzîr lafzı bulunmaktadır. Bu lafızlarda ittifak edilmesinin sebebi öğeleri arasında i'râb bağlantısının kurulabilmiş olmasıdır. Muhazzer ile sarîh muhazzer minh arasında و/vâv veya من/min harfinin bulunmadığı lafızlarda ise i'râb bağlantısı kurulamadığı için ihtilaf edilmiştir.

Tahzîr üslubunda muhazzerin i'râbı hakkında ciddi bir görüş ayrılığı vaki olmamıştır. Bu sebeple muhazzerin, öncesinde veya sonrasında takdir edilen bir fiil tarafından nasb edilmiş mefulün bih sarîh olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

و/vâv harfinden sonra gelen muhazzer minh'in i'râbı hususunda ise ihtilaf edilmiştir. Bunun sebebi و/vâv harfinin mahiyeti hakkında oluşan görüş ayrılığıdır. Buradaki harfi, atf harfi olarak görenlere göre muhazzer minh mef'ûlün bihe atfedilmiştir. Bu harfi, maiyyet harfi olarak görenlere göre ise muhazzerun minh mefulün meah olarak mansûptur. من/min harfinden sonra gelen muhazzer minh'in irabında ise ihtilaf edilmemiş ve mef'ûlün bih gayr-i sarîh olduğu hususunda görüş birliği oluşmuştur.

Kaynakça

Birgivî, Zeynuddîn Muhammed. *İzhâru'l-esrâr fi'n-nahv*. 1 Cilt. Cidde: Dâru'l-minhâc, 2009.

¹⁰² Sabbân, *Hâşiye*, 3/282.

¹⁰³ Câmî, *Fevâid*, 237.

¹⁰⁴ Hasan, *en-Nahvu'l-Vâfi*, 4/128.

- Câmî, Abdurrahman b. Ahmed. *el-Fevâidu'd-diyâiyye fi şerhi'l-Kâfiye*. 1 Cilt. İstanbul: Şifa Yayınları, 2015.
- Dakar, Abdulganî. *Mu'cemu'l-kavâidi'l-arabiyye*. 1 Cilt. Şam: Dâru'l-Kalem, 1986.
- Ebû Amr İbn Hâcib. *el-Kâfiye fi ilmi'n-nahv*. 1 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-âdâb, 2010.
- Ebû Hayyân el-Endelüsî, Muhammed b. Yusuf. *et-Tezyîl ve't-tekmîl fi şerhi kit'abi't-Teshîl*. 6 Cilt. Riyad: Daru Kunûz İşbilya, 2018.
- Esterâbâdî, Muhammed b. el-Hasen. *Şerhu'l-Kâfiye*. 2 Cilt. Riyad: Camiâtu Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, 1996.
- Ezherî, Hâlid b. Abdullah. *Şerhu't-Tasrîh ala't-Tavdîh*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2000.
- Ferrâ, Yahya b. Ziyad. *Meâni'l-Kur'ân*. 3 Cilt. Kahire: Daru'l-Mısriyye, 1972.
- Hasan, Abbâs. *en-Nahvu'l-Vâfi*. 4 Cilt. Kahire: Daru'l-Maârif, 1974.
- Hâşimî, Seyyid Ahmed. *el-Kavâidu'l-esâsiyye*. 1 Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.
- İbn Cemâa, Bedreddin. *Şerhu Kâfiyeti İbn el-Hâcib*. 1 Cilt. Kahire: Dâru'l-Menâr, 2000.
- İbn Cinnî , Ebü'l-Feth Osmân b. Cinnî el-Mevsilî el-Bağdâdî. *el-Hasâis*. 3 Cilt. Kahire: Dâru'l-kütübi'l-Mısriyye, 1952.
- İbn Fâris, Ahmed b. Zekeriyya. *Mu'cemu mekâyîsi'l-luğa*. 6 Cilt. Şam: Dâru'l-fikr, 1979.
- İbn Hişâm, el-Ensârî en-Nahvî. *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*. 4 Cilt. Şam: Dâru'l-fikr, ts.
- İbn Hişâm, el-Ensârî en-Nahvî. *Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ*. 1 Cilt. Beyrut: el-Mektebetu'l-asriyye, 1988.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl. *Lisânu'l-Arab*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Sader, 1994.
- İbn Yaîş, Ebü'l-Bekâ el-Halebî. *Şerhu'l-Mufassal*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2001.
- Muhammed b. Ali Sabbân. *Hâşiyetu's-sabbân*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1997.
- Muhammed b. Mustafa el-Hudarî. *Hâşiyetü 'alâ Şerhi İbn Akîl*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1991.
- Galâyînî, Mustafa. *Câmi'u'd-durûsi'l-Arabiyye*. 3 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2010.

- Ömer, Ahmed Muhtar. *Mu'cemu'l-lugati'l-Arabîyyeti'l-mu'âsira*. 1 Cilt. Kahire: Dâru âlemi'l-kütüb, 2008.
- Semerrâî, Fâdîl Salih. *Meâni'n-Nahv*. 4 Cilt. Amman: Daru'l-Fikr, 2000.
- Sîbeveyh, Ebû Amr b. Osman. *el-Kitâb*. 5 Cilt. Kahire: Mektebetü'l hancî, 1988.
- Sîrâfî, Ebû Saîd el-Hasen b. Abdillâh b. Merzübân. *Şerhu kitâbi Sîbeveyhî*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, 2008.
- Süyûtî, Celaluddîn. *Hem'u'l-hevâmi' fî şerhi Cem'i'l-cevâmi'*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1998.
- Zemaşerî, Mahmûd Ebü'l-Kâsım. *el-Mufasssal fî ilmi'l-Arabîyye*. 1 Cilt. Amman: Dâru Ammâr, 2004.